

Bijdragen over Diapriidae

3. *Labolips innupta* nieuw voor Nederland

Theo M.J. Peeters

Tijdens een korte inventarisatie met potvallen van 10-13 september 2015 in natuurgebied Moerenburg in Tilburg werd een nieuw neuswespje voor Nederland gevangen. Na bestudering van het Nederlandse materiaal dat mij ter beschikking stond, heb ik de informatie over deze unieke soort bij elkaar gezet. Hier een verslag van mijn bevindingen.

Inleiding

Op 12 en 13 september 2015 werd door de KNNV-afdeling Tilburg een Natuurweekend in natuurgebied Moerenburg in Tilburg georganiseerd. Om arthropoden te inventariseren heb ik van 10-13 september in vijf verschillende terreinen van het gebied een potvalserie van drie yoghurtbekers gezet. De potvallen waren gevuld met water en een verzadigde keukenzoutoplossing. Tussen de vangsten werden twee vrouwtjes van *Labolips innupta* Haliday, 1857 aangetroffen, een genus en soort nieuw voor de Nederlandse fauna.

Werkwijze

De soort werd op naam gebracht met Hellén (1963), Wall (1971), Nixon (1980) en Kozlov (1988). Voor de verspreiding van de soort in ons land werd naast mijn eigen materiaal, de collectie van NCB Naturalis te Leiden, de collectie van Pierre Thomas en de collectie van Mitox Amsterdam bestudeerd. De overige informatie is afkomstig uit verschillende literatuur-

bronnen en van het internet. Vooral de website Hymenoptera Online (HOL 2016) is een geweldige bron van informatie.

Het genus *Labolips* Förster, 1856

Het genus *Labolips* werd voor het eerst beschreven door Förster in 1856 aan de hand van twee vrouwtjes van Haliday uit Ierland. Een jaar later beschreef Haliday het vrouwtje van *Labolips innupta*, het type van het genus en tot op heden de enige soort van dit genus wereldwijd.

Over de plaats van dit genus, deze soort in de familie van de Diapriidae wisselen de meningen. Door Hellén (1963), Wall (1971) en Kozlov (1988) wordt het genus tot het tribus Psilini van de subfamilie Diapriinae gerekend. En ook door Nixon (1980) wordt *Labolips* in het tribus Psilini gezet maar met de opmerking '... but I think that further investigation of its peculiarities might show it to be misplaced here'. Masner & Garcia (2002) plaatsen het genus in de subfamilie Belytinae vanwege de lengtegroeven op sterniet 2 van het metasoma. En door Notton (2004) wordt het genus tot een breed tribus Psilini s.l. gerekend. Een groep die volgens hem gedefinieerd kan worden door: a. Het ontbreken van aders die de voorrand van de voorvleugels bereiken, b. Het bezit van een onduidelijke trochantellus.

Alleen vrouwtjes van *Labolips innupta*

Van *Labolips innupta* zijn alleen vrouwelijke dieren bekend. Voor de figuren 1 en 2 zijn twee vrouwtjes gebruikt, nl. een bruin vrouwtje van vindplaats Lauwerszeepolder in 1977 en een zwart vrouwtje van vindplaats Tilburg Moerenburg in 2015. De vrouwtjes variëren dus in kleur van glanzend bruin tot zwart, ze hebben 12 antenneleden. De antenne is kort en geleidelijk verdikt naar de top, zonder duidelijke knots. De leden 5-11 zijn breder dan lang. Het borststuk is afgeplat met twee notauli. Over het mesonotum loopt een dwarsnaad ter hoogte van de tegula. De voorvleugels zonder uitgebreide adering, alleen een korte submarginale ader. Tevens met enkele vouwen die als witte strepen opvallen doordat op die plek de microtrichia ontbreken. Het achterlijf met een kenmerkende brede uitholling aan de basis. Achterlijfspunt met een aanhangsel waarvan ik nog niet weet wat het precies is maar het zouden de slippen van de ovipositor kunnen zijn. Een morfologische detailstudie aan deze soort in navolging van Haliday (1857) zou gewenst zijn, maar het ontbrak me vooralsnog aan voldoende exemplaren. Lengte: 1,6 mm.

Omdat tot op heden alleen vrouwelijke dieren bekend zijn zou dit op een thelytoke parthenogenesis kunnen wijzen. In dat geval produceren moeders uitsluitend dochters als nakomelingen. De oorzaken voor het ontbreken van mannetjes kunnen van genetische of

Figuur 1. *Labolips innupta*, habitus, voorvleugel, lijf (dorsaal). Foto's Kees Zwakhals.

cytoplasmatische aard zijn. Bij die laatste worden door een moeder die besmet is met endosymbionten, zoals bijvoorbeeld de bacterie *Wolbachia*, met het cytoplasma van het ei endosymbionten meegegeven. Deze endosymbionten voorkomen dat er haploïde nakomelingen ontstaan, waaruit zich bij hymenoptera alleen mannetjes ontwikkelen. De met de bacterie *Wolbachia* besmette dochters geven de thelytokie door aan de volgende generaties.

Verspreiding

Labolips innupta is alleen bekend van het (west-) palaeoarctische gebied. In Europa is ze gemeld uit Ierland, Engeland, Denemarken, Finland (Fauna Europaea 2016), Roemenië (Fabritius & Weiss 1985), Tsjechië en Slowakije (Macek 1989), Duitsland (Dathe

et al. 2001), Zweden (Hedqvist 2007), Oekraïne (Tymochko 2013).

Na de vondsten in Tilburg Moerenburg werden nog drie vrouwtjes van vroegere datums ontdekt. De vondsten van de vijf vrouwtjes in Nederland die ik tot op heden heb gezien zijn (in chronologische volgorde):

1 vrouw, 9.xi.1977, Lauwerszeepolder GR, terrein Ditch, no. 446, leg. J. Meijer RMNH, det. Macek 1994, col. P. Thomas.

1 vrouw, 1-15.viii.2014, Tilburg NB, Dongevallei, vochtig-nat, licht beweid, jong ruigt-elzenberkenbroekbos, Ac. 127.3-399.4, potval, leg. G. Stoker, col. T. Peeters.

1 vrouw, 15-20.vi.2015, Wageningen, Bennekom UT, Ac. 174.50-444.85, nat grasland, kleurval in tent, leg.

Figuur 2. *Labolips innupta*, vrouw, kop (frontaal), kop en borststuk (dorsaal). Foto's Kees Zwakhals.

& col. Mitox Amsterdam.

1 vrouw, 10-13.ix.2015, Tilburg NB, Moerenburg, rietkraag, Ac. 136.3-396.0, potval, leg. T. Peeters, col. Natuurmuseum Brabant.

1 vrouw, 10-13.ix.2015, Tilburg NB, Moerenburg, beekoever Voorste Stroom, Ac. 136.9-396.6, potval, leg. & col. T. Peeters.

Op grond van de huidige informatie, verzameld gedurende enkele maanden, lijkt *Labolips innupta* een soort die verspreid over een groot deel van ons land te vinden is en in vochtige habitats vrij gemakkelijk met potvallen kan worden gevangen.

Biologie

Masner (1957) meldt het genus uit het voormalige Tsjechoslowakije van zowel steppe als schaduwrijke en vochtige vegetatie in bos. Door Fabritius & Weiss (1985) werden in Roemenië met behulp van potvallen 16 vrouwtjes gevangen op een berghelling met loofbos maar vooral met droge graslanden op een zandige bodem. Ulrich (1999) meldt een vrouw uit een beukenbos op een kalkrijke bodem in het oosten van Duitsland. In Nederland werd de soort gevonden in vochtige tot natte habitats (zie opsomming hierboven). De vliegtijd van de vrouwen in Nederland ligt tussen half juni en begin november.

Van de biologie van deze soort is verder niks bekend. Maar het overgrote merendeel van de soorten van de familie Diapriidae gebruikt als gastheer de puparia van muggen en vliegen, terwijl enkele soorten parasiteren op poppen van kevers (Staphylinidae) of mieren.

Dankwoord

Voor de mogelijkheid het Nederlands materiaal in de collectie van NCB Naturalis te sorteren en bestuderen dank ik Frederique Bakker en tevens dank ik Pierre Thomas voor de prettige samenwerking en uitleen van zijn collectiemateriaal. David Notton en Dehelean Stefan Bogdan hielpen me met enige literatuur. De foto's werden gemaakt door Kees Zwakhals. Allen mijn hartelijke dank.

Summary

The diapriid *Labolips innupta* Haliday, 1857 is recorded for the first time in The Netherlands and some aspects of the appearance, distribution and biology of the species are summarized.

Literatuur

Dathe, H., A. Taeger, S. Blank (eds.), 2001. Entomofauna Germanica 4. Verzeichnis der Hautflügler Deutschlands. - Entomologische Nachrichten und Berichte, Beiheft 7: 1-180.

Fabritius, K. & I. Weiss, 1985. Genul *Labolips* Haliday 1857 (Proctotrupoidea - Diapriidae), nou pentru fauna Romaniei. - Studii si cercetari de Biologie, Seria Biologie Animala 37 (2): 83-84.

Fauna Europaea 2016 <http://www.faunaeur.org> [geraadpleegd februari 2016]

Förster, A., 1856. Hymenopterologische Studien. II. Heft. Chalcidiae und Proctotrupii. - Aachen, Verlag von Ernst ter Meer, 152 pp.

Haliday, A.H., 1857. Note on a peculiar form of the ovaries observed in a hymenopterous insect, constituting a new genus and species to the family Diapriidae. - Natural History Review, Proceedings of Societies 4: 166-174, 293, pl. 10.

Hedqvist, K.-J., 2007. A provincial catalogue of Swedish Proctotrupoidea. - Entomologisk Tidskrift 128 (3): 113-126.

Hellén, W., 1963. Die Diapriinen Finnlands (Hymenoptera: Proctotrupoidea). - Fauna Fennica 14: 1-35.

Hymenoptera Online 2016 <http://hol.osu.edu> [geraadpleegd februari 2016]

Kozlov, M.A., 1988. Superfamily Proctotrupoidea (Proctotrupoids): 983-1212. In: G.S. Medvedev (ed.), Keys to the Insects of the European Part of the USSR, Volume III, part II. - Leiden E.J. Brill, 1341 pp.

Macek, J., 1989. Proctotrupoidea, Ceraphronoidea: 135-142. In: J. Sedivy (ed.), Check list of Czechoslovak Insects III. (Hymenoptera). Enumeratio insectorum Bohemoslovakiae. - Acta Faunistica Entomologica Musei Nationalis Pragae 19: 1-194.

Masner, L., 1957. First preliminary report on the occurrence of genera of the group Proctotrupoidea in Czechoslovakia (Second part - Superfamily Proctotrupoidea s. str.). - Acta faun. ent. Mus. nat. Pragae 2: 83-107.

Masner, L. & J.L. García R., 2002. The genera of Diapriinae (Hymenoptera: Diapriidae) in the New world. - Bulletin of the American Museum of Natural History 268: 138 pp.

Nixon, G.E.J., 1980. Diapriidae (Diapriinae). - Handbk. Id. Br. Insects 8 (3di): 1-55.

Notton, D.G., 2004. A catalogue of types of Diapriinae (Hymenoptera, Diapriidae) at the National Museum of Natural History, Paris, with notes on the classification of Diapriinae and a brief history of the types of Jean-Jacques Kieffer (1856-1925). - Zoosystema 26 (2): 315-352.

Tymochko, L.I., 2013. Diapriid wasps of the subfamily Diapriinae (Hymenoptera, Diaprioidea, Diapriidae) of the Ukrainian Carpathians: keys to tribes, genera and species. - Euroasian Entomological Journal 12 (3): 297-308.

Ulrich, W., 1999. Phenology, stratification and life cycles of the parasitic Hymenoptera of a beech forest on limestone. - Polish Journal of Entomology 68: 231-257.

Wall, I., 1971. Beitrag zur Kenntnis der mitteleuropäischen Arten der Gattung *Aneurhynchus* Westwood (1832) (Hymenoptera, Proctotrupoidea, Diapriidae, Diapriinae). 3. Beitrag zur Kenntnis der mitteleuropäischen Zehrwespen. - Entomologische Abhandlungen Mus. Tierk. Dresden 38 (12): 357-371.